

BISERICA „SF. NICOLAE” DIN PISCANI, JUDEȚUL ARGEȘ.
CONTROVERSE ȘI REALITĂȚI PRIVIND ISTORICUL ACESTUI
MONUMENT DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

TEODOR DINA*

În peregrinările sale pentru „cercetarea” bisericilor din protopopiatul Pitești, al cărui titular era (1954-1985), preotul Constantin Dejan a rămas profund impresionat de biserica din Piscani, care, pe lângă frumusețea artistică a picturii interioare (foarte gudronată) dar totuși autentică comoară de artă iconografică, ascunde un enigmatic mormânt care a generat în decursul timpului contradicții în istoriografia zonală¹.

În scopul cunoașterii mai aprofundate a istoricului acestui locaș de cult (prin 1960) i-a cerut titularului bisericii, pr. Constantin Dumitrescu (1937-1961), o informare cu privire la mormântul ctitorului bisericii, aflat în pronaosul acesteia, precum și unele detalii cu privire la distrugerea scrisului de pe lespedea medievală a mormântului respectiv.

Redăm integral prima „notă informativă” a pr. C. Dumitrescu către superiorul său Constantin Dejan, protoereu de Pitești:

„Cucernice Părinte Protoereu,

În biserica parohială Piscani, comuna Dărmănești, există o piatră mormântală în pronaos, în partea dreaptă, pe care a fost scris pe margine, și de jur împrejur, pe un chenar de circa 12-14 cm probabil date asupra celui înmormântat sub ea.

Din auzite se spune că acest scris a fost șters (*sic!*) prin dăltuire, în urma unei vizite făcute la această biserică de către profesorii Iorga și Șapcaliu².

Informații mai precise se pot culege de la C. Preot Grigore P. Olteanu care a fost paroh înaintea mea la această biserică. La data venirii mele la această biserică nu am găsit nici un fel de documente, căci și ele - se zice - au fost ridicate de acei istorici și nu au mai fost înapoiate.

Eu am să cer lămuriri de la C. preot Olteanu care este încă în viață”.

(fără dată)

Pr. C. Dumitrescu

* Piscani, com. Dărmănești, jud. Argeș.

¹ Biserica este construită (sau reconstruită) între anii 1770-1777, iar lespedea de mormânt este din secolul al XVI-lea, respectiv lespedea de mormânt a lui Vlaicu mare logofăt Pisanul, ctitorul bisericii.

² Profesorul Nicolae Iorga nu a vizitat niciodată biserica din Piscani, iar profesorul câmpulungean Gh. Șapcaliu a vizitat-o la 4 august 1910 când a citit pe fațadă „leatul 7285” (1777-1778).

Urmează o a doua notă informativă, mai bogată în conținut, pe care o redăm integral, așa cum a fost culeasă din colecția regretatului pr. Constantin Dejan.

„Prea cucernice Părinte Protoereu,

Am fost la părintele Grigore Olteanu și am stat cu el de vorbă, și spune că făcând anumite reparații la această biserică a venit să vadă lucrările și Nicolae Iorga, care era în Comisia Monumentelor Istorice, dar cu această ocazie nu s-a făcut nici o schimbare la acea piatră mormântală³.

Cucernicul părinte Olteanu spune că acea ștersătură a fost făcută înainte de anul 1922, când a venit sf. sa preot la Piscani, și deci, nu cunoaște nimic despre aceasta.

Cercetând mineele bisericii am găsit o notiță pe unul, scrisă de un paraclicer anume Gheorghe Popescu (?) și care spune că în anul 1910, luna august, ziua 10 (corect 4 august 1910, n. n.) a vizitat această biserică prof. Gh. Șapcaliu de la Școala normală din Câmpulung, care a descifrat scrisul referitor la zidirea-sculptura bisericii, și că aceasta datează din anul de la facerea lumii 7285, respectiv, respectiv 1777.

Altceva nu mai scrie în acea notiță. Mai stând de vorbă cu oameni bătrâni am aflat de la fostul paraclicer Boncea Nicolae, care fiind în vârstă fragedă a făcut serviciu cu bătrânul Gheorghe Popescu paraclicerul și (aceasta) i-a spus că sub această piatră (de mormânt) ar fi înmormântat cineva dintre ctitori, și că pe acea vreme (care?) exista scrisul pe chenarul pietrei⁴.

Nu mult după aceea (când?) spune el că au venit mai mulți cercetători de la Comisia Monumentelor Istorice, în echipă, printre care și prof. Nicolae Iorga, și cu această ocazie s-ar fi făcut operațiunea de ștergere a scrisului de pe lespedea mormântală. Spune că (tot) acei cercetători ar fi ridicat acea piatră mormântală și au cercetat interiorul (mormântului, n. n.) dar rezultatul cercetărilor nu-l cunoaște.

După aceasta nu a mai existat scris pe acea piatră⁵.

Acestea sunt datele pe care le-am putut culege.

(fără dată)

Pr. Constantin Dumitrescu.

Frumoasă lectura informației pr. Constantin Dumitrescu către protoereul Constantin Dejan⁶.

Chiar așa să fi stat lucrurile? Vom urmări în cuprinsul acestui modest studiu, controverse și realități, bazate pe documente de arhivă cu privire la biserica „Sf. Nicolae” din Piscani.

³ Pr. Grigore P. Olteanu, care a slujit la biserica din Negreni între anii 1918-1950 și în paralel la cea de la Piscani între anii 1922-1937, a făcut lucrări de reparații la biserica din Piscani între anii 1925-1927, când a fost adăugat sumar și pridvorul actual.

⁴ Scrisul de pe lespedea a fost distrus în anul 1848, în disputa dintre Barbu Belu și călugării de la mănăstirea Valea.

⁵ Dacă așa stau lucrurile, cum de nu s-a păstrat procesul verbal de profanare științifică a mormântului de către acei cercetători? Cum de nu s-a menționat nimic în Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice (sub redacția prof. Nicolae Iorga) și cum de nu a rămas nici o însemnare de la Grigore N. Popescu, dascălul bisericii, care ne-a lăsat o adevărată cronică pe perioada 1905-1920 pe filele de gardă ale mincelor bisericii, ediția 1895. El a fost cântăreț-paraclicer la biserica Piscani între anii 1872-1920.

⁶ Aduc și pe această cale un sincer omagiu regretatului preot Constantin Dejan pentru amabilitatea de a-mi încredința materialul informativ, la data de 28 mai 1995, fără de care nu am fi cunoscut aceste urme ale trecutului bisericii din Piscani.

Odată cu informarea despre piatra tombală care acoperă mormântul ctitorului, pr. C. Dumitrescu i-a furnizat părintelui Dejan și alte informații rezultate din însemnări pe diverse cărți de cult, pe care le redăm integral:

1. Însemnare pe o Evanghelie, ediția 1746 (aflată acum în colecția de carte veche la mănăstirea Văleni-Argeș).

„Această sf. Evanghelie am cumpărat-o eu, Filoftei, ieromonah, duhovnicul poreclit Frățilescu. Și această biserică (din Piscani, n. n.) am făcut-o eu și dumnealui Constantin Pot(o)cian(u) i cu soru-sa Epraxia stărița i cu ajutorul marelui ierarh Nicolae.

Și după vremi să se pomenească aceste nume: Constantin Potcian, Marica, Filoftei ieromonah, Epraxia monahia, Stoica, Maria, Șerban ierodiaconul, Stoicana, Dumitrașcu, Dima, Despa, Stanca prezbitera, Frățila, Magdalena monahia, Gheorghe, Maria, Constantin“. August 3 1786.

2. „Să se știe că am scris eu Chiriță logfăt sin (fiul lui, n. n.) protopopul Ioan din Văleni. Și venind aici la Piscani am scris aceasta“ 1791 noiembrie 12.

3. Însemnare pe o Evanghelie aflată în colecția bisericii din Lăpușani (com. Conțești-Argeș) ctitoria lui Iordache Brătianu.

„Această Evanghelie este dată de mine stareța Epraxia de la sf. mănăstire (sic!) ot Piscani. Constantin, Marca, Matei și Bogoslav cu tot neamul lor“⁷.

Alte însemnări transcrise (cu unele erori nesemnificative) de pr. Constantin Dumitrescu pentru părintele C. Dejan.

1. Pe un Penticostar tipărit la București în anul 1773.

„Acest sf. Penticostar e cumpărat din osteneala tatălui meu (?) la această sf. biserică din satul Tămășești (Dărmănești-Argeș) iproci (= de aici, n. n.) in taleri 10 (zece).

Și să se știe că s-a cumpărat de (c)titorii bisericii ot Piscani, cu bună treabă“⁸.

(puțin mai jos)

„La leatul 1771, în zilele muscalului⁹ multă boală de ciumă a fost în multe părți, la care intru aicia, in satul Tămășești au murit morți (sic!) numai parte bărbătească și parte femeiască în număr de 53. Într-aceasta au răposat și dumnealui Răducanu Ciupag cu toată casa lui“¹⁰.

(fără dată)

Ioniță logofătul¹¹.

⁷ Însemnarea este transcrisă de pr. Constantin Dumitrescu. Constantin și Marica sunt frațele și cumnata stareței Epraxia, ctitorii bisericii. Matei (sluger) este tatăl ctitorilor Potoceni, iar Bogoslav, călugăr la mănăstirea Vieroș. Vezi în colecția autorului un amplu material-studiu privind Schitul Valea Mare-Potgoria, manuscris 1995, unde Epeaxia (Piscanca) a fost stareță între anii 1760-1778.

⁸ Iată, din păcate, întrebări la care nu putem răspunde decât ipotetic. Cine era acest „tatăl meu“ ctitorul bisericii din Piscani, știut fiind că acesta, Constantin Potocanu, nu a avut copii.

⁹ Iată vorba de ocupația țaristă (rusă) între anii 1769-1774.

¹⁰ Vezi în colecția autorului „Conдика de moșii a vistierului Ștefan Belu“ manuscris, 1982, cu moșiile acestuia din zona, Piscani, Negreni, Tămășești și Valea Nandri, cu amănunte despre „moșnenii Ciupagi“. Cine era Ioniță logofătul? Era el fiul lui Răducanu Ciupag, frate cu moșnenii Ciupgești: Bănică, Scarlat căpitan, Dumitrache căpitan, Matei și Maria Ciupăgioaia soția lui Nițu Focan, ctitorul bisericii (vechi) din Mioveni?

¹¹ Și dacă era, ce grad de rudenie erau moșnenii Ciupagi, ctitorii bisericii vechi din Tămășești, cu ctitorul bisericii noi din Piscani?

Dacă însemnarea ar fi fost dataată, ipotetic ne-am fi putut gândi la copiii lui „jupan Ion brat ego Constantin“ Potocanu, zugrăviți alături de părinții lor în pronaosul bisericii din Piscani.

Redăm integral (cu explicațiile de rigoare) „comentariul” preotului Constantin Dejan cu titlul „Schitul de călugărițe din Piscani, sau Schitul Pisculești”.

„Știrile despre începutul schitului din Piscani, cunoscut în literatura istorică veche, sub numele de „Pisculești” sunt puține și sărace (în conținut) iar cele noi care apar în lumina documentelor sunt contradictorii și confuze.

Din vechea așezare a schitului, ajuns până la noi (!) se (mai) păstrează doar biserica, solid construită din cărămidă și piatră legate între ele cu var negru. La o mică depărtare de biserică, în partea de nord, acolo unde se găsește în prezent (prin 1960, n. n.) un nuc, se cunoaște vag un dreptunghi, în care se lămuresc, cu anevoie (!) a fi fost chiliile¹².

... Biserica se înscrie, arhitectural, într-un plan treflat, având o turlă clopotniță, tot din zid (evident, la început, n. n.) peste pronaos, dărmată în anul 1908 și înlocuită cu alta din lemn¹³.

Altarul este despărțit de naos printr-o catapeteasmă din zid. Bolta bisericii, întreruptă de zidul dintre naos și pronaos, construită din cărămidă, este în formă de covâltir (!) și are deasupra naosului calota numită a Pantocratorului căruia îi face simetrie, o altă calotă deasupra pronaosului.

Pardoseala, este din lespezi din piatră de gresie (numai în naos, în pronaos a fost turnat mozaic în 1937, iar altarul a fost pardosit cu scânduri la o dată mai recentă, n. n.).

Dintru început nu a avut pridvorul închis. Ea se termina în pronaos printr-un perete înalt, ascuțindu-se în triunghi sub coama acoperișului, spre a forma cu acesta un singur tot. La locul cuvenit, mult deasupra ușii, se găsește și acum icoana hramului: Sf. Nicolae. (Asemenea, „centura” de zimți în culorile roșu, galben și albastru, și aceasta ... în anul 1777, n. n.).

Acoperit de pictura ce i s-a afectat (!) în 1777, dată însemnată sub colțul din dreapta sub streșină: „leat 7285”. Peretele mai păstrează în același loc (în stânga) numele lui Radu zugravul și al lui Vasile diaconul zugravul.

Care sunt ctitorii bisericii Piscani?

În acest perete, la locul obișnuit se găsea o pisanie, pe care în anul 1898 se menționa: „Anul fondării fiind șters din pisanie, (Dicționar geografic al României, vol. IV, p. 723) nu se mai vede decât numele ctitorilor: Epraxia starița, jupan Constantin și jupan Ion”¹⁴.

Actuala pictură, în fața, în friza peretelui din sânul ușii de ieșire din biserică, în stânga (înfățișează pe) jupan Constantin (cu soția sa Maria, decedată în 1796, n. n.) iar în dreapta pe Epraxia stareța, (sora lui Constantin, n. n.), iar pe peretele dinspre miazănoapte, portretul lui jupan Ion „brat ego Constantin” și jupanița Joița (soția lui) împreună cu doi copii, ale căror nume (și chipuri) nu se mai deosebesc fiind șterse.

¹² În acest loc a fost groapa de var în anul 1936/1937, în timpul lucrărilor de construcție a pridvorului actual al bisericii.

¹³ În anul 1908 edificiul bisericii a fost încins cu două rânduri de șine metalice care au rezistat până în anul 1999. Turla din zid a fost înlocuită cu alta din lemn în anul 1870, în timpul preotului Neagoe Predescu.

¹⁴ C. Alessandrescu - *Dicționar geografic al județului Muscel*, București, 1893, p. 252. „Satul are o biserică deservită de un preot și un dascăl. Anul fondării nu se cunoaște fiindcă lipsește orice inscripție...”. Așadar, care pisanie?

Știrile oferite de pictură și vechea pisanie (care ?) cu privire la ctitorii din 1778 se coroborează cu două însemnări din acea epocă. Două Însemnări lăsate pe cărțile de cult în acea epocă confirmă calitatea de ctitori (a) personajelor reprezentate în friza votivă a bisericii oferind și câteva elemente noi cu privire la acea familie...

... Pe o Evangheliie fără început se găsește următoarea însemnare: „Această sf. Evangheliie am cumpărat-o eu, Filoftei Ieromonahul, duhovnicul, poreclit Frățilescu. Și această sf. biserică din temelie am făcut-o eu și dumnealui Constantin Pănganu(*sic!*), Ion Potceanu i cu soru-sa Epraxia stărița și cu ajutorul marelui ierarh Nicolae¹⁵”.

(Text prescurtat, n. n.) Aprilie (corect august) 3 - 1786“.

Mai laconică o altă însemnare pe un exemplar al aceleiași Evanghelii din 1742, aflat la biserica din Lăpusani, comuna Coșești-Argeș, care se referă la aceeași ctitori:

„Această sf. Evangheliie este dată de mine stareța Epraxia de la sf. mănăstire ot Piscani: Constantin i Marica, Matei și Bogoslav cu tot neamul lor“.

O ultimă informație despre schitul Piscani (!) sau Pisculești se cuprinde într-un document din 1817, care pune capăt existenței schitului, reprezentând în același timp și o recapitulare a existenței lui¹⁶.

Este vorba de schimbul făcut între logofătul Ștefan Belu și schitul Valea Mare, prin care ceea ce mai rămăsese din averea schitului Piscani (!) metoh al ctitoriei Goleștilor se contopea în moșiile marelui logofăt, care avea în cătunul vecin, Negreni, conac¹⁷ și unde alături de acesta a ridicat o biserică de zid în 1792¹⁸.

... Sintetizând informațiile din acest unic (*sic!*) document ce se mai păstrează, cu privire la existența schitului de la Piscani, observăm următoarele:

a) Cumpărătorul Ștefan Belu¹⁹ a primit de la stareța Zosima „câte cărți și sineturi au fost pentru această moșioară“. Schimbarea proprietății implicând după legile în vigoare, atunci și predarea către noul stăpân a tuturor actelor referitoare la bunul ce făcea obiectul tranzacției.

b) Schitul Piscani a fost metohul schitului de mijloc (Valea Mare-Potgoria, n. n.) cu hramul sf. Ioan Bogoslav, care a fost ctitoria familiei Golescu.

¹⁵ Transcrierea conține multe erori. Vezi Teodor Dina și Mihaela Dina, *Biserica sf. Nicolae Piscani*, Editura Tip Naste, Pitești, 1999, însemnarea în transcrierea prof. Flaminio Mărtzu, fost director al Muzeului Municipal Câmpulung.

¹⁶ Biserica din Piscani nu a fost niciodată schit de călugărițe. Averea ei, respectiv cele două moșii, Potocanca și moșia lui Macarie călugărul au intrat (după moartea ctitorilor) în stăpânirea schitului Valea Mare-Potgoria, în anul 1796 prin „închinarea“ făcută acestuia de Gheorghe Tabacu, episcopul averii Potocenilor, către stareța Ecaterina, (1778-1810) o rudenie a ctitorilor. Să reținem că Epraxia, sora ctitorului Constantin Potocanu, a fost ea însăși stareță a schitului menționat (1760-1778). Schitul Valea Mare a stăpânit moșia bisericii din Piscani până în anul 1817, când a schimbat-o cu alte proprietăți ale boierului Ștefan Belu.

¹⁷ Ștefan Belu nu a avut conac la Negreni, ci la Băjești-Muscel, conacul lui Mareș Băjescu, banul Craiovei (1666). La Negreni a avut doar Casa Moșiei, cam pe locul unde este acum casa locuitorului Tică Nicolescu.

¹⁸ Biserica din satul Negreni a fost ctitorită de Anghel polcovnicul (colonelul) și Hagi Țenea, negustor din Pitești în anul 1798. Ștefan Belu cumpărând moșia Negreni de la Anghel, a încheiat și lucrările la biserică, în anul 1818, cum rezultă din pisania bisericii fără, însă, a o și zugrăvi decât parțial. Lucrările de pictură continuă în prezent sub conducerea prof. Nicolae Sava din București.

¹⁹ Ștefan Belu nu a cumpărat moșia bisericii din Piscani. El a intrat în stăpânirea ei printr-un schimb cu schitul Valea Mare căruia i-a oferit o vie Pe Valea Izvoranilor, o ogradă cu 500 de pruni, un han în satul Prundu etc.

c) Actul atestă în modul cel mai clar ctitorirea schitului (de la Valea Mare, n. n.) de către familia Golescu.

d. În conformitate cu normele dreptului ctitoricesc înstrăinarea acestor bunuri s-a făcut cu sfat de obște al maicilor (erau doar cinci călugărițe, n. n.) și cu mulțumirea ctitorului (respectiv) a d-lui biv vel spătar Radu Golescu.

e. Cel mai important este faptul că actul lui Ștefan Belu conferă schitului Piscani (??) o vechime mult mai mare.

Rânduiala stareței Ecaterina la 22 decembrie 1778 în locul stareței Epraxia „căreia i s-a întâmplat moarte” s-a făcut de către mitropolitul Filaret și cu voia „cinstului pan Nicolae Știrbei, ctitorul”.

Se cunosc numeroase cazuri când preînnoitorii și renovatorii unor biserici, nemulțumindu-se a se înfățișa posterității în calitate de a fi numai „meremetisit” biserica, au ținut să-și atribuie meritul de a o fi ridicat „din temelie”.

Și de această dată constatăm că ne găsim în fața unei mistificări, neputând fi vorba că familia Potoceanu să fi ctitorit din temelie biserica din Piscani. Pe lângă mențiunile categorice din actul de schimb al lui Ștefan Belu din 1817, în sprijinul părerii noastre (nota pr. C. Dejan) vin elemente numeroase și cuprinzătoare, departe de a se împiedeca de chipurile (ctitorilor, n. n.) din pisană (??) din 1778. Tradiția a atribuit întotdeauna schitului o vechime mult mai mare. Faptul că schitul (care ? n. n.) este menționat în istoriografia veche, înainte de anul 1778, dată la care nu se încheiasă lucrările de preînnoire a bisericii lui Potoceanu, ne obligă să-i urmărim vechimea cu mult peste această epocă...²⁰

Pentru vechimea mai mare decât cea atribuită pledează în primul rând existența sub actuala pictură în frescă a unui strat anterior care nu poate fi datat cu certitudine.

Vechimea mult mai mare a Icoanelor Împărătești²¹ pe fond de aur într-o manieră care aparține secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, acordă bisericii un trecut mult mai bogat!...

²⁰ Știm sigur din documentele din 1736 și 1777 că actuala biserică a fost construită (reconstruită) pe locul celei vechi, din secolul al XVI-lea, ctitorită de Vlaicu mare logofăt Pisanul. Dacă „Schitul Pisculești” menționat în literatura veche, a fost, într-adevăr la Piscani, în nici un caz nu poate fi vorba de actuala biserică ci (poate) de cea veche despre care am menționat.

²¹ Icoanele vechi, în număr de șapte (inclusiv cele împărătești) au fost cercetate de specialiști din cadrul Muzeului Județean Argeș. În data de 26 noiembrie 2002, pr. Cosmin Vârbă, parohul bisericii din Piscani, luând în considerare hotărârea Consiliului Parohial de a se trece de urgență la reconstruirea imobilului Casei Parohiale (construit în anul 1932) i-a încredințat autorului acestui modest studiu, spre păstrare, în deplină securitate toate icoanele vechi.

Prezentăm câteva detalii privind situația lor la data actuală:

1. Iisus PANTOCRATOR, având în dreapta pe Mama Sa iar în stânga Pe Apostolul Ioan (76 x 54 cm). Este pictată în stil bizantin vechi, pe fond de aur, având sinonime din sec. XVI la mănăstirea Secu-Neamț, fiind special comandată pentru a se fixa în locul de lângă „Ușile Împărătești” de unde a fost înlocuită, în 1988, cu alta din material inoxidabil.

Evangelhia pe care Mântuitorul o ține în mâini este deschisă la capitolul: „Veniți la mine toți cei osteniți și îngreunați (sic!) și Eu vă voi odihni pe voi”.

2. Maica Precista (RODONITO AMARIS) fond aur (78 x 54 cm) pictură pe lemn de tei sau de brad, „geluit” în spate cu barda. Bine conservată deși foarte găurită de carii. Se pare că mai înainte Fecioara a avut cunună, de mărăgăritar deoarece se mai cunoaște încă locul unde a fost fixată.

3. Sfântul Nicolae, fond aur (80 x 57 cm) pânză pe lemn. Sfântul este reprezentat având în dreapta pe Mântuitorul iar în stânga pe Maica Domnului.

Că vechimea bisericii coboară cu mult în trecutul mai îndepărtat o dovedește și existența în biserică a unei pietre tombale (de fapt a unui mormânt, n. n.), mult anterioare sfârșitului secolului al XVIII-lea, la care renovatorii au vrut să-i fixeze originea.

Dacă schitul de la Piscani a fost metoh al schitului de la Valea Mare, și dacă amândouă au fost ctitorii ale Goleștilor, atunci cine și când l-a întemeiat? (nota părintelui Dejan).

Se știe că dreptul de afiliere sau de închinare a unui așezământ (monahal n. n.) aparține ctitorului sau urmașilor acestuia în linie dreaptă, care moșteneau odată cu averea și privilegiul de ctitor, în atribuțiunile acestuia figurând și dreptul de a dispune cu privire la rânduia-la starețului și la administrarea sau înstrăinarea averii ce constituia patrimoniul schitului sau mănăstirii.

Cum o dată certă nu se cunoaște de când schitul Piscani a devenit metoh al schitului Valea Mare, cea mai veche ctitorie a Goleștilor, suntem înclinați să admitem că ambele schituri au același ctitor (!) și aceeași vechime documentară²².

Mergând pe același fir al dreptului bisericesc și sprijinindu-ne pe elementele obiective menționate (!) că schitul Piscani, ca și schitul Valea Mare este întemeiat de aceeași familie a Goleștilor respectiv monahiile Epraxia și Magdalina. Frecvența ambelor nume în pomelnicul și în rândul fostelor starețe indică o tradiție onomastică transmisă din generație în generație, ca un omagiu pios adus primelor ctitoare“.

Vatra Dornei

7-14 martie

1976, Constantin Dejan

Evangelhia pe care o ține în mână este deschisă la capitolul: „În vremea aceea sta IC (Iisus, n. n.) la locul (indescifrabil) și era ucenicii lui cu dânsul (*sic!*) și erau mulți, multă lume de noroade din Iudeea și din Marea Tîrului și a Sidonului“.

4. Sfântul arhanghel Mihail, fond aur (78 x 53 cm) pictură pânză pe lemn, fără nici o însemnare.

5. Sfântul Nicolae (ST. IERARH NICOLAE) pictură pânză pe lemn (77 x 55 cm) cu rama originală. Pe partea de jos a acesteia se află următoarea însemnare cu chirilice: „Această S. Icoană s-a făcut de d-lor: Paraschiva cu (frații dumneai?) Mihalcea, Moncia, Catrina“.

Numele acesta Moncia-Mihalcea mai apare scris pe încă două dintre icoanele vechi. Din păcate, cu toată abundența de documente privind moșnenii din Piscani și chiar din satele vecine din secolul al XVIII-lea, nu cunoaștem cine a fost acest personaj.

6. Iisus Hristos (GOSPOD VSE ODERJITOS) pictură pe lemn (68 x 53 cm) fără fond de aur. Evangelhia pe care Mântuitorul o ține în mâini este deschisă la capitolul: „Veniți toți cei osteniți și însărcinați (*sic!*) către mine“. În partea de jos a ramei originale însemnarea: „Această icoană s-a plătit de Ion Moncea: Mihalcea“.

7. Sfinții Arhangheli (ARHON MIHAIL - ARHON GAVRIL) pictură, pe lemn (deteriorată, aproape două bucăți distincte). La baza icoanei, chiar pe fond, însemnarea: „Această icoană s-a făcut cu chel-tuina lui Ion Moncea Mihalcea“ (fără dată).

Notă. La data de 10 iunie 2003 biserica din Piscani a fost „spartă“ pentru a patra oară în ultimii 50 de ani. Autori necunoscuți au sustras două icoane pictate în 1952 de pictorul Gheorghe Ionescu din Băjești-Argeș precum și alte obiecte de cult.

²² Pr. Constantin Dejan nu cunoștea documentul din 29 iulie 1796 prin care Gheorghe Tabacul episcopul averii Potoceniilor închină biserica din Piscani cu cele două moșioare ale sale schitului de la Valea Mare unde era stareță Ecaterina (1778-1880) o rudenie a ctitorilor acesteia. Se pare că Ecaterina (Piscanca ?) era soră cu Macarie călugărul fiul lui Iile Piscanul, cel care a lăsat bisericii partea lui de moșie, cum rezultă dintr-un zapis din 1 septembrie 1746. Ea a urmat ca stareță Epraxiei, la rândul ei soră cu ctitorul Potocanu.

Sfârșitul comentariului pâr. C. Dejan și ipotezele formulate de C. S. obligă, pentru respectul adevărului istoric, un răspuns bazat pe studiul documentelor istorice păstrate până în zilele noastre.

Revenind la controversa istoriografiei locale cu privire la biserica actuală din Piscani, județul Argeș, pe baza documentelor de care dispunem, putem răspunde la unele întrebări care se impun a fi clarificate și care fac - de fapt - obiectul acestui articol.

a. Biserica este monument istoric și datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, fiind ctitorită de Constantin Potoceanu, sora sa Epraxia stareța schitului Valea Mare-Potgoria și cu sprijinul material al mai multor persoane, călugări și laici, menționate în însemnarea pe Evanghelie din 3 august 1786.

Înainte de a construi (sau reconstrui) Potoceanu și ceilalți actuala biserică, a existat sigur un alt locaș de cult, chiar pe acest loc, dovadă mormântul din biserică, mult anterior construcției acesteia. Ctitorul vechiului locaș de cult, antecesor bisericii actuale, a fost Vlaicu mare logofăt Piscanul, cum rezultă dintr-o însemnare din 1534-1536, de pe un minei pe luna mai comandat de ctitor pentru biserica sa din Piscani²³.

b. Ctitorii bisericii actuale reprezentați pe peretele interior al pronaosului sunt: Constantin Potoceanu cu soția sa Maria, împreună cu Epraxia stareța și cu fratele lor „jupan Ion brat ego“ cu soția sa Joița și cu doi copii, ale căror nume (și chipuri) nu se mai deosebesc fiind șterse.

Inițiatorii acțiunii de ctitorire a actualei biserici sigur pe urmele celei vechi (dovadă mormântul ctitorului Vlaicu) a fost Epraxia, stareța schitului Valea Mare, care va fi susținut lucrarea cu fonduri din venitul schitului. Să reținem că numai cu un deceniu mai înainte, Epraxia ajutată de câțiva călugări și arhimandriți de la mănăstirea Vieroș (și ea o ctitorie a Goleștilor), cu sprijinul financiar oferit de domnitorul Scarlat Ghica (1758-1761) și (1765-1766) a restaurat întregul ansamblu al schitului Valea Mare, inclusiv biserica acestuia păstrată până în zilele noastre în cimitirul satului respectiv.

Pictura originală a bisericii schitului, bine conservată, este identică cu cea a bisericii din Piscani (cu nimburile sfinților în relief, nota pâr. C. Dejan) ceea ce presupune că ambele locașuri de cult au fost zugrăvite (poate chiar construite) de aceeași meșteri.

c. Avându-se în vedere locul oarecum izolat în care era amplasată biserica înainte de readucerea „la linie“ (1833-1836) a actualului sector „Linia Mănăstirii“, imobilul fiind probabil destul de ruinat de vechime, apreciem că Epraxia a intenționat să înființeze aici un schit de călugărițe, așa cum a rămas, de altfel, în tradiția locală, foarte bogată în imaginație! În sprijinul acestei ipoteze vine și însemnarea autografă a Epraxiei pe o Evanghelie (din colecția bisericii din Lăpușani) din care reținem că „Această Evanghelie este dată de mine, stărița Epraxia de la sfânta mănăstire ot Piscani...“.

Deși nedată, este cert că însemnarea este din perioada de construcție (sau reconstrucție) a bisericii din Piscani, respectiv 1773 (după însemnarea lui Chiriac „robul lui Dumnezeu“ pe Evanghelia bisericii din Purcăreni-Argeș) și 1777 după însemnarea de pe fațada bisericii făcută de Radu zugravul „ot Caracal“.

²³ Petre P. Panaitescu, *Manuscrise slave în Biblioteca Academiei Române*, București, 1959, vol. I, p. 361-364.

Din păcate, moartea prematură, în decembrie 1778, a împiedecat-o pe Epraxia să-și atingă scopul, biserica rămânând „de mir” până în zilele noastre. Nici un document din cele cercetate până în prezent nu face vreo aluzie măcar la schitul „Intemeiat” de Epraxia la Piscani, controversese în materie fiind generate de închinarea bisericii cu cele două moșii ale sale către schitul Valea Mare, făcută de episcopul Potochenilor în 1796 (după moartea ctitorilor) și de tradiția locală²⁴.

d. O problemă destul de importantă ridică (totuși mormântul din pronaosul bisericii. Dacă el aparține ctitorului bisericii vechi, respectiv Vlaicu mare logofăt Pisanul, ucis pentru trădare din porunca lui Radu Paisie voievod, la data de 1 octombrie 1544, și îngropat în biserica ctitorită de el (deși soția și fiul său adoptiv au fost înmormântați la mănăstirea Valea) se pune firesc întrebarea unde este înmormântat Constantin Potoceanu ctitorul bisericii actuale? Mormântul din biserica din Piscani a fost determinat cert a fi al lui Vlaicu Pisanul, în 1976, de Flaminu Mărtzu fost director al Muzeului Municipal Câmpulung-Muscel, după fragmentul de inscripție păstrat pe lespede: „MIRCIA VOIVODA” numele domnitorului Mircea Ciobanul (1545-1559, cu întreruperi).

„Întrucât Vlaicu Pisanul a fost ucis la 1 octombrie 1544, din porunca lui Radu Paisie în condiții total neprevăzute, iar domnia lui Mircea Ciobanul a început efectiv la 17 martie 1545, la câteva luni după moartea „trădătorului”, este fundamentat ca mormântul să fie al lui Vlaicu, lespedeza fiind lucrată și pusă pe mormânt în timpul domniei acestuia”²⁵.

Întrucât în interiorul bisericii din Piscani nu au fost executate săpături arheologice niciodată, iar în pronaos (gropnița ctitorilor) a fost turnat mozaic, în timpul lucrărilor de „restaurare” din anul 1937, nu știm cu certitudine dacă mormântul Potoceanului se află în biserică, alături de cel al lui Vlaicu, sau a fost „spulberat” prin diverse profanări în decursul timpului²⁶.

Ipooteza este întărită de tradiția locală, potrivit căreia biserica ar fi fost prădată de turci în 1821 (poate și de eteriștii lui Ipsilanty) dovadă sfinții din pronaos și ctitorii care au ochii scoși de sulițe. Mormântul Potoceanului nu a fost semnalat nici în Câmpulung, unde se crede că ar fi locuit, lespedeza mormântului său nefiind găsită nici în lapidariul de la Casa Domnească, de la Mănăstirea Negru Vodă.

²⁴ Arhivele Naționale Centrale (în continuare A. N. C.) manuscrisul nr. 685, fila 95-96.

²⁵ Flaminu Mărtzu, Mănăstirea Valea în lumina controverselor istoriografice și a cercetărilor arheologice, în Mitropolia Olteniei nr. 7-9/1971, p. 630-640.

Notă. În secolul al XVIII-lea în timpul construcției bisericii actuale, satul Piscani era divizat astfel:

a. Piscanii de jos, ai luncii, format din moșneni și rumâni cu centrul pe actuala „linie a Belului” și,
b. Piscanii de sus, ai ludei, inițial format din rumâni și țigani, robi ai boierilor Vlăicuiești, urmași ai lui Vlaicu Pisanul, cu „silistea” (vatra satului) dincolo de Valea Bobii, la circa 1,5 km spre poalele dealului ludei.

După 2 septembrie 1623, Piscanii de sus au intrat în stăpânirea mănăstirii Valea (Țițești-Argeș) timp de 240 de ani, până la secularizarea averilor mănăstirești, în decembrie 1863.

Unificarea satului, prin revenirea la actuala „linie” a mănăstirii s-a realizat după 1833, prin aplicarea prevederilor Regulamentului Organic privind readucerea „la linie” a satelor.

²⁶ Arhiva bisericii Negreni, raportul pr. Nicolae Negreanu către Protoeria Muscel din 20 august 1870, cu privire la starea bisericilor din parohie.

Sigur, cercetările care se vor face în biserica Piscani, în timpul restaurării care i se pregătește, vor răspunde la multe necunoscute. Până atunci, mormântul ctitorului din secolul al XVIII-lea, va rămâne o enigmă rezervată viitorului.

e. O altă problemă tot atât de serioasă ridică și existența (sau nu) a Schitului „Pisculești”, la Piscani.

Schitul Pisculesti este menționat în unele lucrări vechi, printre schiturile și mănăstirile din fostul județ Muscel²⁷.

Am menționat deja că actuala biserică din Piscani nu a fost niciodată schit (de călugărițe) cum s-a păstrat în tradiția locală, chiar dacă ctitora Epraxia, stareța schitului Valea Mare ar fi fost animată de această nobilă intenție.

Întrucât biserica veche, din secolul al XVI-lea, ctitoria lui Vlaicu mare logofăt Piscanul, împreună cu întreaga moșie a acestuia a intrat în stăpânirea mănăstirii Valea, efectiv după 2 septembrie 1623, la conacul acestuia (devenit „Casa Moșiei”) s-a stabilit administrația moșiei, formată din călugări greci și romani²⁸.

Dacă „Schitul Pisculești” poate fi localizat la Piscani (numai pe bază de documente) atunci sigur el a funcționat la biserica veche devenită „schit”, metoh al mănăstirii Valea Țiței-Argeș).

Nu excludem posibilitatea ca în apropierea conacului lui Vlaicu Piscanul (în deal „la Dospina”) să fi existat o capelă din lemn, pentru uzul călugăresc de aici, „lemnele (din ea, n. n.) fiind vândute la niște vlăsceni...”, cum cităm dintr-un document târziu, din data de 28 noiembrie 1852²⁹.

Dacă informația (cu „lemnele”) este exactă, este de neacceptat ca Vlaicu mare logofăt să fi construit (și ctitorit) o biserică de lemn la moșia sa Piscani în care a și fost înmormântat în 1544.

f. Cu multă seriozitate trebuie discutată și enigma inscripției deteriorată „prin dăltuire” de pe lespedea mormântului din pronaosul bisericii. Cine și pentru ce a distrus-o, și când??

Am precizat anterior că lespedea mormântului din biserică este mult anterioară construcției edificiului religios, din secolul al XVIII-lea. Prezența ei în biserică (ea acoperă un mormânt necercetat științific, profanat din păcate, de mai multe ori de către căutătorii de comori) poate fi justificată numai prin aceea că actualul imobil al bisericii a fost construit pe urmele celui vechi, respectiv ctitoria lui Vlaicu Piscanul din secolul al XVI-lea.

Lespedea a fost „martelată” pentru distrugerea scrisului din chenarul de pe suprafața ei în timpul unui litigiu dintre Barbu Belu „stăpân” al unei părți însemnate din moșia Piscanilor, inclusiv o parte din vatra satului, și starețul mănăstirii Valea, Ioanichie Văleanu, și el „stăpân” al unei părți din moșia satului, respectiv cea „Piscanilor de sus, ai Iudei”, în anul 1848.

Cum între ambele moșii în litigiu :Piscanii de jos, „ai Luncii și Piscanii de sus, ai Iudeii (Iuda fiind Vlaicu Piscanul care l-a trădat pe Radu Paisie) exista „din vechime o piatră de hotar fixată în fața bisericii” călugării susțineau (cu dreptate) că actuala

²⁷ Frații Tunusli, Istoria politică și geografică a Țării Românești, până la 1774, București, 1863 și Dionisie Fotino, Istoria Daciei, traducere de Gheorghe Sion, București, 1859.

²⁸ Mănăstirea Valea a fost închinată (la rândul său) în 1623, la așezământul monahal de la Pogoniani-Grecia.

²⁹ A. N. C., Mănăstirea Valea, XIV/IV, documentul din 28 noiembrie 1852.

biserică este „cea veche”, menționată în vechile hotărnicii, din 1707, 1736 și 1777 aducând ca dovadă chiar lespede de mormântului lui Vlaicu, ale cărui averi se aflau în stăpânirea mănăstirii Valea încă din 1623.

La rândul său, Barbu Belu susținea că moșia sa se întindea mult spre răsărit, până dincolo de „adâncitura” Văii Bobii, că biserica este construită „din temelie” de Constantin Potoceanu, a cărui moșie intrase în stăpânirea bunicului său Ștefan Belu, în anul 1817, prin schimb cu „maicile” de la schitul Valea Mare.

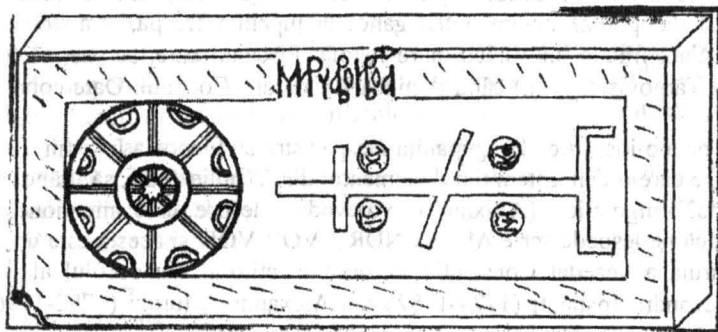
În aceste nefericite împrejurări, cu complicitatea preotului Ghiță Negreanu (care suplinea la biserică din Piscani) a fost distrus de oamenii lui Belu scrisul excizat pe lespede, pentru a-i lipsi pe călugări de probe în fața judecății care era în curs.

„... iar piatra din biserică (atenție! din biserică, n. n.) le este cu știință (spun martorii mănăstirii, n. n.) când era scrisă pe deplin, iar acum o văd roasă și cu slovele stricate de mai puțină vreme, iar ei altă biserică nu mai știu decât pe cea în ființă...”³⁰.

Așadar, ipoteza distrugerii scrisului de pe lespede de către profesorii Nicolae Iorga și Gheorghe Sapcaliu, susținută de tradiția locală, trebuie infirmată. Asemenea trebuie infirmată și ipoteza, potrivit căreia biserica actuală ar fi fost schit de călugărițe cu denumirea de „Schitul Pisculești”.

Într-un articol publicat în revista Mitropolia Olteniei (nr. 1-2/1969, p. 45) distinsul cercetător Radu Crețeanu, referindu-se la monumentele religioase de pe Valea Râului Doamnei, printre care și biserica din Piscani, scoate în relief o serie de date cu privire la trecutul acestui important monument istoric.

Deși unele date prezentate nu sunt confirmate documentar, exemplu afirmația potrivit căreia biserica ar fi fost inițial schit de călugărițe cu denumirea de Schitul Pisculesti, informație preluată din lucrarea cunoscutului istoric mușcelean, Constantin Rădulescu-Codin, („Muscelul nostru” 1922), articolul devine interesant prin valoarea ipotezei cu privire la identificarea personajului înhumat în mormântul din pronaosul bisericii:

*Lespede de mormântului din pronaosul bisericii din Piscani
(desen de prof. Flaminu Mărtzu).*

³⁰ A. N. C. Mănăstirea Valea, XIV/4, documentul din 28 noiembrie 1852 pe care autorul la cercetat „pipăibil” pe toată întinderea lui de 34 de pagini scrise cu chirilice, timp de câteva luni (!) în 1978.

Aduc și pe această cale un sincer omagiu omului de știință Flaminu Mărtzu (1913-1992) pentru contribuția adusă la cunoașterea trecutului bisericii din Piscani, a ctitorilor ei, vechi și noi, a locului unde a fost conacul marelui logofăt Vlaicu Piscanu, de la a cărui moarte se împlinesc anul acesta (2004) 460 de ani!

*Fragment de inscripție „MIRCIA VOIVODA”
de pe lespedea mormântului lui Vlaicu mare logofăt.*

Cităm - „Ca element de interes în biserica din Piscani, trebuie menționată și o piatră de mormânt, care după elementele sculptate, în relief slab - o rozetă mare și o cruce cu suport și două brațe orizontale, din care una obligă vezi desenul în pagina precedentă precum și a literelor din fragmentul de inscripție conservat - pare a fi cu mult anterioară epocii de construcție a bisericii, dovedind existența unui locaș anterior.

Identificarea mortului este imposibilă, deoarece pentru motive necunoscute întreaga inscripție care era dispusă în chenar, a fost tăiată, rămânând numai două cuvinte înăuntrul rândului care se pot descifra: „(A)lixandru voievoda“? Despre care Alexandru voievod este vorba și căruia dintre boierii din Piscani, atestați între anii 1568 (începutul domniei lui Alexandru Mircea) și 1627, (sfârșitul domniei lui Alexandru Coconul) trebuie atribuită piatra este, bineînțeles imposibil de precizat³¹.

Cu titlul de ipoteză ne-am putea gândi la jupânița Despa, stră-strănepoata lui Mihnea Pârcălab, fratele lui Vlaicu mare logofăt Pisanul care, se știe, că a murit în anul 1623 la Târgoviste, n. n.) când domnea Alexandru Coconul. Date comunicate de Dan Pleșia.

Înainte de a o identifica Pe „jupânița Despa“ stră-strănepoata lui Mihnea Pârcălab din Piscani, pe care o cunoaștem din documentul din 27 iulie 1631, să „zăbovim“ puțin asupra acestui enigmatic „(A)lixandru voievoda“ despre care menționează Radu Crețeanu. Dacă pe lespede scrie ALEXANDRU VOIEVOD și acesta este un domnitor în timpul căruia a decedat Constantin Potoceanu, ctitorul din secolul al XVIII-lea, respectiv Alexandru Ipsilanti (1774-1782) sau Alexandru Moruzi (1792-1796) atunci cine și de ce a distrus inscripția de pe lespedea de mormânt?

- Călugării? Nu avea nici un rost atâta timp cât rămăneau la vedere portretele ctitorilor Potoceni în friza rezervată acestora.

- Barbu Belu? În nici un caz! Portretele ctitorilor demonstau cert că biserica este ctitorită de Constantin Potoceanu „chiar pe moșia lui“, acum în stăpânirea lui Belu,

³¹ După 1623, respectiv după moartea boierilor Vlaiculești, în Piscani nu au mai fost boieri până la sfârșitul secolului al XIX-lea când s-au stabilit aici boierii Crăgănești.

după schimbul de moșii făcut de bunicul său (Ștefan Belu) cu călugărițele de la Valea Mare în anul 1817.

Cine era, de fapt, jupânița Despa? Se știe că în anul 1532, sau puțin mai înainte, Vlaicu clucer, mai târziu mare logofăt, împreună cu frații săi, Mihnea Pârcălab și Badea slujer, au cumpărat de la moșnenii piscăneni jumătate din moșia (și satul) Piscani, „iar din a doua parte, a șasea parte...”, cum rezultă din documentul din 29 decembrie 1532³².

Întrucât Badea slujer s-a căsătorit la Găvănești, „pe apa Teleormanului” stăpânirea efectivă a Piscanilor a rămas fraților săi, Vlaicu clucerul și Mihnea Pârcălabul.

Deși locuia la Târgoviște, în preajma domniei, unde avea un rol deosebit, fiind inițial clucer, iar mai târziu mare logofăt, Vlaicu a acordat un interes deosebit moșiei de la Piscani, construind aici, un conac cu dependențele aferente unei „curți boierești” tot el ctitorind și biserica veche (1534-1536) în care a și fost înmormântat, după tăierea sa pentru trădare, la 1 octombrie 1544.

Neavând copii, Vlaicu Piscanul a adoptat pe nepotul său Vlaicu (cel mic) fiul fratelui său Mihnea pârcălabul, lăsându-i toate averile sale cu condiția ca acesta să-i facă pomeni după moarte. La rândul său, Vlaicu (cel mic) neavând nici el copii, „... a lăsat la moartea sa toate averile soției sale Moma, să le stăpânească numai cât va fi vie (sic!) iar după moartea ei, să fie toate aceste averi ale sfintei mănăstiri Valea”³⁴.

Așadar, toate averile lui Vlaicu mare logofăt (împreună cu moșia Piscanilor) au intrat în stăpânirea mănăstirii Valea, prin dania făcută de fiul său adoptiv, Vlaicu cel mic, la moartea sa.

Mihnea pârcălabul, fratele lui Vlaicu mare logofăt, a avut doi fii: pe Vlaicu cel mic logofăt și pe Mihnea armașul.

Vlaicu cel mic împreună cu soția sa Moma au fost înmormântați la mănăstirea Valea, mormintele lor fiind descoperite în timpul cercetărilor arheologice din 1969³⁵.

Mihnea armașul a stăpânit doar jumătate din averile tatălui său neavând nici un drept la averile unchiului său Vlaicu mare logofăt.

Neavând nici el copii (ce ironie!) a lăsat la moartea sa, partea lui de moșie din Piscani la doi nepoți ai săi: Hristodor diaconul și Dumitru logofătul³⁶.

Acestor nepoți ai lui Mihnea armașul le confirmă Mihai Viteazul, la 16 martie 1595, stăpânirea acestor proprietăți din Piscani, amenințate de călugării de la mănăstirea Valea, care insistau să acapareze întregul domeniu Vlăiculesc din Piscani³⁷.

Hristodor diaconul și Dumitru logofătul, nepoții lui Mihnea armașul au locuit efectiv la Târgoviște, în capitala țării. Ei au venit la dreptul de moștenire în Piscani în

³² Documente privind istoria României (în continuare D. I. R.) B. Sec. XVI, vol. II, p. 115-118.

³³ Spiridon Cristoea, *Cercetările arheologice de la Piscani județul Argeș*, în Argessis, X, Pitești, 2001, p. 127.

³⁴ D. I. R. B. sec XVII, vol. IV, p. 308.

³⁵ Flaminio Mărtzu, loc. cit. p. 640.

³⁶ Vlaicu Piscanul și fratele său Mihnea, fiii lui Pătru postelnic, au mai avut o soră, Stanca, căsătorită cu preotul Neagoe. Fiul lor Pătru era părtaș în 1532, cu drept de 1/4 la moșia Piscani cumpărată de Vlaicu și frații săi de la moșnenii piscăneni. Presupunem că acești nepoți ai lui Mihnea armașul erau fiii acestui Pătru, văr primar cu Mihnea.

³⁷ D. I. R. B. sec XVI, vol. VI, p. 169.

Notă. Presupunem că acest preot Neagoe, cumnatul lui Vlaicu Piscanul a fost primul preot al bisericii vechi din Piscani, ctitoria fostului mare logofăt.

momentul în care partea lor de moșie era amenințată de a fi acaparată de mănăstirea Valea, după moartea boierilor Vlăiculesci, fără moștenitori.

În anul 1595, în divanul prezidat de Minai Viteazul ei câștigă o judecată cu mănăstirea Valea, iar în timpul domniei lui Radu Șerban (1602-1611) își aleg partea lor de moșie din rămășițele domeniului Vlăiculesc și o stăpânesc până în anul 1623 când, printr-o judecată arbitrară Alexandru Coconul și tatăl său, Radu Mihnea, domnitori ai Țării Românești „... au adevărit că nepoții lui Mihnea armașul umblă cu cărți mincinoase și nu au nici o treabă cu satul Piscani. Așa au rămas Radu, Tudora și Tudoran (copiii lui Hristodor diaconul și Dumitru logofăt, n. n.) de lege (și am dat domnia mea ca să fie moșia Piscani (toată, n. n.) sfintei mănăstiri Valea”³⁸.

Dumitru logofăt din Piscani a locuit cu familia mult timp la Târgoviște, fiind logofăt de cancelarie, având și ogradă cu pomi și răzoare cu vie pe Dealul Târgoviștei³⁹.

A fost căsătorit cu Dobra din Românești (azi com. Băliștești Argeș) cu care a avut doi copii Radu și Tudoran. A decedat tânăr, „când au fost în zilele lui Șerban voievod” (Radu Șerban, n. n.) în anul 1602, fiindcă în anul următor soția sa „jitelnița Dobra” era deja văduvă și cumpără moșii în Negreni și Tămășești (Dârmănești-Argeș)⁴⁰.

Hristodor diaconul era fratele mai mare al lui Dumitru logofăt din Piscani. Amândoi au locuit mult timp la Târgoviște unde, pe lângă funcții (primul făcea parte din cler, celălalt era logofăt) au avut și modeste proprietăți funciare în afara orașului.

Nu știm cu cine a fost căsătorit. Documentele de care dispunem sunt sărace în conținut (uneori contradictorii) de aceea se impun a fi acceptate cu prudență. Știm sigur că a avut trei fete: două mai mari, căsătorite cu dregători (funcționari) mărunți: Mitrea pitar și Cârstea logofăt din Cățâiani, „ale căror jupăne (soții, n. n.) sunt vere primare cu Radu, fiul lui Dumitru logofăt, și una mai mică, Despa (Despina) născută mai târziu, prin 1603-1604, care a fost înfiată de Dragomir din Târgoviște”⁴¹.

Putem, așadar, să precizăm documentat cine era „jupânița Despa”, stră, strănepoata lui Mihnea pârcașul din Piscani. Era fiica lui Hristodor diaconul (din Târgoviște), nepoata de frate a lui Dumitru logofăt din Piscani. Era soră, cu Teodora, menționată în documentul din 2 septembrie 1623 și se născuse la o dată pe care nu o putem preciza în timpul domniei lui Radu Șerban (1602-1611).

Mică de numai două săptămâni a fost luată de suflet de Dragomir din Târgoviște care „... a hrănit-o timp de 20 de ani, până s-a căsătorit ...” și căruia, drept mulțumire, Despa i-a lăsat cele patru răzoare de vie moștenite de la tatăl său în Dealul Târgoviștei.

Nu știm cu cine a fost căsătorită, a decedat foarte tânără, prin 1623-1624 (informația d-lui Dan Pleșia este exactă) în timpul domniei lui Alexandru Coconul, cum rezultă din documentul din 25 iulie 1631.

³⁸ D. I. R. B. sec. XVII vol. IV, p. 308.

³⁹ Răzoare cu vie pe Dealul Târgoviștei, lângă mănăstirea Dealul conf. documentului din 25 iulie 1631

⁴⁰ D. I. R. B. sec. XVII. vol. I. p. 350.

⁴¹ Documenta Romaniae Historica, B. vol. XXIII, nr. 259, documentul din 35 iulie 1631 să reținem că una din ficele lui popa Hristodor, Teodora, este menționată (din) în documentul din 2 septembrie 1623, alături de verii săi, Radu și Tudoran. Sora ei (cea mică) Despa, decedată foarte tânără în 1623, este presupusul „mort” în domnia lui „(A)lexandru Voievod” care odihnește în pronaosul bisericii din Piscani, după distinsul cercetător prof. Radu Crețeanu.

Nu a fost înmormântată la Piscani, scrisul de pe lespede, atât cât s-a mai păstrat indică cert numele lui „Mircea Voievodă” Ciobanul, iar textul din chenar, cercetat pipăibil, pe cel al lui „VLAICU” fost mare logofăt, ucis din porunca lui Radu Paisie voievod la 1 octombrie 1544, în urma luptei nefericite de la Fântâna Țiganului⁴².

Nu poate fi confundată cu „omonima” ei Despa vistierniceasa, soția lui Iane vistiierul lui Leon Tomșa voievod și Matei Basarab, aceasta fiind grecoaică, ca și soțul său, înmormântat la mănăstirea Valea. Despa vistierniceasa era căsătorită în 1619 când au construit conacul de la Hârtești (azi satul Bucșani, comuna Țițești-Argeș) cu Iane vistiier, când Despa „Hristodora” era doar o copilă. Aceasta din urmă a decedat foarte tânără, prin 1623, în timp ce Despa vistierniceasa a trăit până dincolo de anul 1670, când „închină casele de piatră” și biserica din Hârtești, lui Șerban Cantacuzino, viitorul domn.

SAINT NICHOLAS CHURCH FROM PISCANI ARGEȘ COUNTY.
CONTROVERSIES AND REALITY REGARDING THE HISTORY OF THIS
MONUMENT OF THE 18th CENTURY

Abstract

The author presents important data about the church historical moment S. Nicholas from Piscani (Argeș County), which was built (or rebuilt) between the years 1771-1777 by C. Potoceanu and his sister E., abbot at the hermitage Valea Mare Podgoria. It is again discussed the problem of the greenstone from the narthex of the church, probably belonging to V. Pisanul, great chancellor (executed for betrayal in 1544) and the founder of the old church this the church of the 18th century is superposed one another one from the 16th century. The article also improves other inedited documents belonging to the archives of the archpriest Constantin Dejan.

⁴² Dumitru Bălașa, preot, Radu voievod Paisie, luptele cu Laiotă Basarab voievod și alți pretendenți, în Mehedinți, istorie și cultură, Drobeta Turnu Severin, 1981, p. 61-65.